

**Сакиева Сайипжамал Салайдиновна, Байиева Бегайым Абдугапаровна,
Кубанычбек кызы Буфатима
АЛЫКУЛ ОСМОНОВДУН ПОЭМАЛАРЫН ОКУТУУДА ИННОВАЦИЯЛЫК
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУ**

**Сакиева Сайипжамал Салайдиновна, Байиева Бегайым Абдугапаровна,
Кубанычбек кызы Буфатима
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ
СТИХОТВОРЕНИЙ АЛИКУЛА ОСМОНОВА
Sakieva Sayipzhamal Salaidinovna, Bayieva Begayim Abdugaparovna,
Kubanychbek kyzy Bufatima
USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING POEMS BY ALIKUL
OSMONOV**

УДК: 82.0:37.01

Аннотация. Илимий макалада Алыкул Осмоновдун поэмаларын окутуу темасы тандалып алынып, анын чыгармаларын жаш муундарга үйрөтүүнүн теориялык жана практикалык шарттары, инсандык сапаттары илимий талдоодон өткөрүлдү. Аталган теманы тандап алуудагы негизги максат – жаш муундарга акындын чыгармаларынын актуалдуулугун, аларды түрдүү методикалык ыкмалар менен окуп-үйрөнүүгө боло тургандыгын ачып берүү менен илимге салым кошуу. Ал эми изилдөө объектиси катары акындын чыгармаларын окуп-үйрөнүүнүн актуалдуулугу белгиленет. Иште фактылар катары акындын жазган поэмалары, ырлары жана башка педагогикалык жана методикалык материалдар колдонулду. Алыкул Осмоновдун чыгармаларын окутуу темасындагы илимий макаланы даярдоодо көп тараптуу жана жеке окутуунун методикасы илиминде колдонулуучу илимий ыкмалар пайдаланылды. Алыкул Осмоновдун чыгармаларын окутуу темасынын алкагындагы илимий маалыматтар топтоштурулуп, теориялык анализ, практикалык иштер жүргүзүлдү. Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн, педагогикалык байкоолордун жыйынтыгында акындын чыгармаларын окуп-үйрөнүүдө инновациялык технологияларды колдонууга боло тургандыгын биздин изилдөө дагы бир ирет тастыктады. Акындын чыгармаларын окуп-үйрөнүү зарыл жана керек экендиги белгиленди. Макаланы даярдоодо объективдүүлүк, системалуулук, жалпы байланыш, жеткиликтүүлүк, көрсөтмөлүүлүк принциптери толук сакталып, маалыматтарды иргөө, аларды колдонуу, салыштыруу ыкмасынын натыйжасында инновациялык технологияларды Алыкул Осмоновдун чыгармаларында колдонууга мүмкүнчүлүк түзүлдү. Акындын чыгармаларында окутуунун интерактивдүү методдорун колдонууга болот деген жыйынтык чыгарылды. Ошондой эле анализ жана синтез, индукция жана дедукция, абстрактуулуктан конкреттүүлүккө өтүү ыкмалары колдонулуп, жалпы жыйынтык чыгарылды.

Негизги сөздөр: окутуунун технологиялары, класстан сырткаркы иштер, окутуу процесси, мультимедия жана визуалдык технологиялар

Аннотация. В научной статье выбрана тема Алыкула Осмонова и проведен научный анализ его трудов, теоретических и практических условий преподавания их подрастающему поколению, личностных качеств. Основная цель выбора данной темы – внести вклад в науку, открыв подрастающему поколению актуальность произведений поэта и возможность их изучения с использованием различных методологических подходов. И отмечает, что изучение творчества поэта как объекта исследования всегда актуально. В качестве исторических фактов использовались стихотворения, песни и другие педагогические и методические материалы, написанные поэтом. При подготовке научной статьи на тему преподавания произведений Алыкула Осмонова были использованы научные методы, применяемые в науке многогранной и индивидуальной методики преподавания. Собраны научные данные в рамках темы преподавания произведений Алыкула Осмонова, проведен теоретический анализ и практическая работа.

Наше исследование, основанное на результатах проведенных исследований и педагогических наблюдений, еще раз подтвердило возможность использования инновационных технологий при изучении творчества поэта. Было отмечено, что необходимо и желательно читать и изучать произведения поэта. При подготовке статьи в полной мере соблюдены принципы объективности, системности, общекommunikабельности, системности, доступности и иллюстративности, а метод анализа, использования и сопоставления данных позволил использовать инновационные технологии в работах Алыкула Осмонова. Сделан вывод о возможности использования интерактивных методов обучения в творчестве поэта. Также для выведения общего вывода использовались методы анализа и синтеза, индукции и дедукции, перехода от абстракции к конкретности.

Ключевые слова: образовательные технологии, внеклассная работа, процесс обучения, мультимедийные и визуальные технологии.

Annotation: The scientific article selects the topic of Alykul Osmonov and conducts a scientific analysis of his works, theoretical and practical conditions for teaching them to the younger generation, personal qualities. The main purpose of choosing this topic is to contribute to science by revealing to the younger generation the relevance of the poet's works and the possibility of studying them using various methodological approaches. And notes that the study of the poet's work as an object of research is always relevant. Poems, songs and other pedagogical and methodological materials written by the poet were used as historical facts. In preparing a scientific article on the topic of teaching the works of Alykul Osmonov, scientific methods used in the science of multifaceted and individual teaching methods were used. Scientific data were collected within the framework of the topic of teaching the works of Alykul Osmonov, a theoretical analysis and practical work were carried out. Our study, based on the results of the research and pedagogical observations, once again confirmed the possibility of using innovative technologies in the study of the poet's work. It was noted that it is necessary and desirable to read and study the works of the poet. In preparing the article, the principles of objectivity, systemicity, general communication, systemicity, accessibility and illustrativeness were fully observed, and the method of analysis, use and comparison of data allowed the use of innovative technologies in the works of Alykul Osmonov. A conclusion was made about the possibility of using interactive teaching methods in the poet's work. Also, to draw a general conclusion, the methods of analysis and synthesis, induction and deduction, the transition from abstraction to concreteness were used.

Key words: educational technologies, extracurricular activities, learning process, multimedia and visual technologies.

Киришүү. Макаланын мазмуну кыргыз адабиятынын классиги Алыкул Осмоновдун окуу программадагы класстан тышкаркы окууга сунуш кылынган чыгармаларын окутуу, алар менен иш жүргүзүүгө арналат. Алыкул Осмоновдун класстан тышкаркы окууга сунуш кылынган поэмаларын окутууда мультимедия жана визуалдык технологияларды колдонуу окуучулардын кызыгуусун арттырып, негизги темалары жана идеялары жөнүндө тереңирээк түшүнүк алууга жардам берет. Мындай окутуунун технологиялары убакытты үнөмдөп, окуу процессин жандандырып, ар бир окуучунун сабакка болгон кызыгуусун арттырат.

Материалдар жана изилдөө методдору. Кыргыз адабиятынын классик акыны Алыкул Осмоновдун мектеп окуучуларына класстан тышкаркы окуу үчүн сунушталган чыгармалары окуп-үйрөнүүгө арналган окуу программасынын, окуу китептеринин материалдарында камтылат. Негизги материалдар катары окумуштуулардын илимий изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары, пикирлери, сунуштары, архивдик маалыматтар, ошол мезгилди изилдөөгө алган авторлордун эмгектери, акындын чыгармаларын окутууга арналган изилдөөлөр, илимий тарыхый адабияттар, диссертациялар жана интернет сайттарынан алынган маалыматтар эсептелет. Алыкул Осмонов темасын изилдөөдө тарыхый объективдүүлүк, тарыхыйлуулук, системалуулук, изденүүчүлүк, жеткиликтүүлүк сыяктуу принциптерге таяндык. Негизи эле илимий эмгек жазууда илимий методологиянын объективдүү принциптерине таянган учурда гана окутуу жараяны туура изилденет.

Ошондуктан Алыкул Осмоновдун чыгармаларын окутуу темасын изилдөөдө анализдөө, сынчыл ой жүгүртүү, туура талдоо, жалпылоо, салыштыруу, аналогия, индукция, дедукция, логикалык бүтүм, окутуунун инновациялык методдору пайдаланылды.

Талкуулар жана жыйынтыктар. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасында Алыкул Осмоновдун чыгармаларын окуп-үйрөнүүгө өзгөчө басым жасалат. Макаланын мазмунунун чечмелешинде биз акындын класстан тышкаркы окууга сунушталган чыгармалары, аларды окутууда инновациялык технологияларды колдонуу, аларды тажрыйбада өркүндөтүүгө басым жасадык. Класстан тышкаркы окуу үчүн сунуш кылынган чыгармалар окуу программасында 6-класстан “Карагул” поэмасын, 9-класстан “Махабат” поэмасын тандап алдык [1,45-6].

«Махабат» поэмасы махабат, анын адамдын жашоосундагы мааниси жана ошол сүйүүнүн ар тараптуу көрүнүштөрү жөнүндө баяндалат. Бул поэмада махабаттын таза, бийик жана ыйык табияты сүрөттөлөт. Поэмаанын башкы идеясы – махабаттын жогорку күч экендиги, анын адамды бийик, жомоктогудай дүйнөгө жетелеген күчү, ошону менен катар махабаттын ачуусу, сыны да бар экендигин көрсөтөт.

Алыкул Осмоновдун «Карагул» поэмасы **жашоо, өлүм, жаратылыш, ата-эне, бала тарбиясы, кайгы жана өкүнүү жөнүндө баяндалат.** Поэмада уулунун эрке, кежирдик жана каармандык менен коштолгон тагдыры сүрөттөлөт. Башкы каарман Тумаш мергендин жана жалгыз уулу Карагул, ата жолун жолдоп, мергенчиликке кызыгат. Бирок жаш Карагулдун кежирдиги жана ата-энесинин эскертүүлөрүнө көңүл бурбагандыгы ага трагедия алып келет [2,265-6].

Анда төмөндө Алыкул Осмоновдун «**Карагул**», «**Махабат**» поэмаларын окутууда мультимедия жана визуалдык технологияларын ишке ашыруудагы эффективдүү ыкмаларын колдонуу, алар менен иштөөнүн жолдору, формалары жана методдору жөнүндө сөз болот.

1. **Визуалдык контент түзүү** – бул маалыматты визуалдык түрдө, сүрөттөр, инфографика анимациялар аркылуу көрсөтүү ыкмасы. Визуалдык контент окуучуларга татаал маалыматты жеңил жана тез түшүнүүгө жардам берет [3, 20-21-6].

2. **Электрондук интерактивдүү оюндардын топтомдору** – бул билим берүү процессинде билим берүү мазмунундагы оюндар. Алар интерактивдүү түрдө ойнолуп, колдонуучуларга маалыматты үйрөнүү жана түшүнүү үчүн кызыктуу жана натыйжалуу шарттарды түзөт. Мисалы, [umaigra. learningapps.org/](http://umaigra.learningapps.org/) ж.б.

3. **Онлайн талкуулар жана форумдарды уюштуруу** – бул заманбап окутуу ыкмаларын колдонуп, окуучулар бири-бири менен өз ойлорун, тажрыйбасын алмашып, креативдүү идеяларды таба алышат. Онлайн талкуулар жана форумдар окуучуларга өз ой-пикирлерин билдирүүгө, адабий чыгармаларга баа берүүгө жана алардын тексттерди түшүнүүсүн кеңейтүүгө жардам берет.

VI класста Алыкул Осмоновдун «Карагул» поэмасын алды менен инфографиканы түзүүдө кайсы маалыматтарды жана элементтерди көрсөтүү керектигин аныктоо керек. Анда Алыкул Осмоновдун «Карагул» поэмасы боюнча негизги темалар, каармандар жана символдор каралат.

1. Поэманы жалпы сүрөттөө

Автор: Алыкул Осмонов

Поэмаанын аты: «Карагул»

Тема: Өмүр, сүйүү, кайгы, жоготуу жана өлүм.

Сюжет: Ата менен уулдун ортосундагы байланыш, сүйүктүү уулун жоготкон ата Тумаштын кайгысын жана анын трагедиясын чагылдырат.

2. Инфографикада көрсөтүү үчүн негизги элементтер:

- поэманын негизги темалары;
- каармандар жана алардын өзгөчөлүктөрү;
- символдор жана метафоралар;
- поэманын структурасы;

3. Инфографика түзүүнүн этаптары:

1-этап. Поэманы жана анын маанисин визуалдаштыруу.

Инфографикада «Карагул» поэмасын түшүндүрүү үчүн төмөнкү элементтерди көрсөтүүгө болот:

Негизги тема: Өмүр жана өлүм, бала тарбиясы, табият менен адамдын байланышы. Муну сүрөттөп берүү үчүн жаратылыш элементтерин (кайберен, тоо-таш, токой) колдонсо болот.

Каармандар: Тумаш мергенчи – кайгыдан азап тарткан, уулун жоготкону үчүн кайгыланган каарман. Карагул – Тумаштын жалгыз уулу, жаш, эрке, мергенчиликке кызыккан, атасына окшоп мерген болууну каалаган. Эне – Карагулдун энеси, уулунун жүрүм-турумун байкап, кайберендин каргышы менен уулун сактап калууга аракет кылган.

Поэманын негизги тема жана символдор:

Өлүм жана өмүр: Поэманын идеясында өмүр менен өлүмдүн ортосундагы күрөш турат.

Карагул: Карагулдун аты менен байланыштырып, атанын балага болгон сүйүүсү жана трагедия символу катары колдонулат.

Кийик жана жаратылыш: Табияттагы кадимки кайберендердин, кийиктин жана мергенчилик аркылуу Тумаштын жолундагы тоскоолдуктар.

4. Поэманы бөлүп көрсөтүү (инфографика структурасы)

1-бөлүк: Тумаштын өмүрү жана мергенчилиги

Тема: Тумаш, мергенчиликке болгон кумары жана анын жашоосундагы кайгылуу өтө турган учурлар.

Символдор: Мылтык, кийик, жаратылыш (токой, тоо).

Маалымат: Тумаш өзүнүн жашоо жолун, сүйгөн уулунун келечегин көрүп, мергенчилик менен алектенүүдө.

2-бөлүк: Карагулдун жашоосунун башталышы

Тема: Карагулдун уулу, атасы менен таттуулукта, аны эркелеткен жана жаратылыш менен байланышкан.

Каармандар: Карагул (сүрөттө жаш уул, эрке бала), Тумаш (ата, таалим берүүчү).

Маалымат: Карагулдун жашоосунун жакшы башталышы, атасынын окшоштугу менен жашоосу.

3-бөлүк: Сүйүү жана кайгы

Тема: Карагулдун катуу сүйүүсү жана анын атасы менен болгон мамилеси, кайгыга түшкөн ыйман.

Символдор: Гүл (Карагулдун аты), бийик тоо.

Маалымат: Карагул чындыгында жаш балдардай ойноп, атасына ыйык сүйүү менен караган. Бирок убакыт өтүп, табигый трагедия келип жетти.

4-бөлүк: Тумаштын кайгысы жана уулун жоготуу

Тема: Уулун жоготкон Тумаштын кайгысы жана өтө көп азап.

Символдор: Боз тоо, сары көк, өксүк, кайгы.

Маалымат: Тумаш уулунун өлүмүн сезип, бардык арманын өткөзүүдө, кайгыдагы атанын түйшүгү.

4. Инфографикадагы визуалдык элементтер

Элементтер:

Тумаш: Каргыштуу, жашыл чапан кийген, ак милте кармаган мергенчи.

Карагул: Эрке бала, кийик терисин кийип, атасына окшоп мерген болууга аракет кылган.

Эне: Карагулдун энеси, көз жашын төккөн, уулун сактап калуу үчүн аракет кылган.

Табият: Жашыл тоолор, токойлор, бийик тоолор, жаш өсүмдүктөр жана кайберендер (табияттын дагы бир символу).

5. Инфографика түзүү куралдары

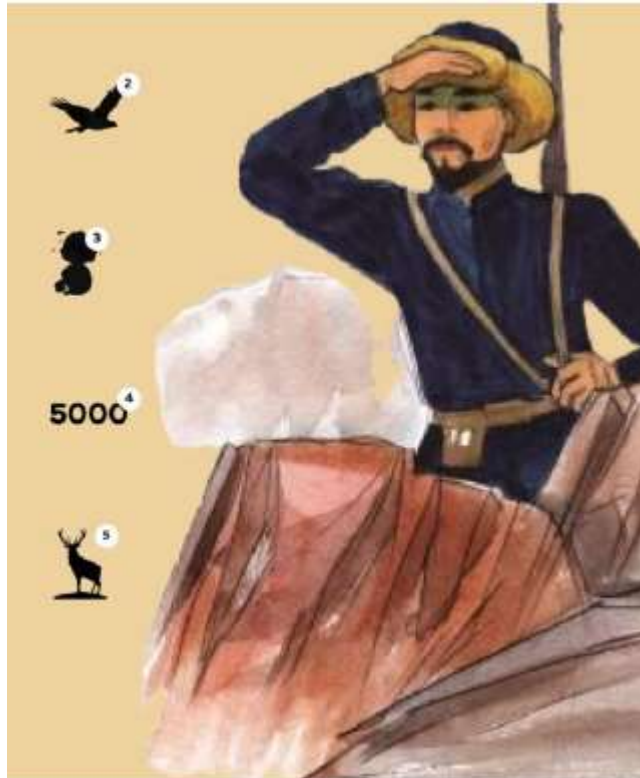
Canva, Piktochart, Venngage

6. Инфографикадагы графиктер жана диаграммалар

Тема боюнча диаграмма: Өлүм жана сүйүү темаларын график түрүндө чагылдыруу. Бул жерде Карагулдун атасы менен болгон мамилеси, өмүр менен өлүмдүн ортосундагы күрөш.

Каармандардын аттары: Тумаш, Карагул, Эне, жаратылыш жана аларды байланыштырган символдор.

Сүрөт 3.1.— «Карагул» поэмасы боюнча түзүлгөн инфографика

1

Тумаш мерген кийик-кайберендерге аң улоодон сырткары, сейрек кездешкен канаттууларга тоо аралап жүрүп мергенчилик кылган.

2.

Тумаш мергендин Карагул баласынын тап дегенин таап, айтканын аткарып, аябай эрке өстүргөн.

3.

Тумаш мерген аңчылыкта жүрүп эне кайберендин жаш улагын көзгө илбей атып салат. Мергенчи өз баласы Карагулду байкоосудан атып алганда ошол эне кайберендин каргышы деп андан кайра өч алууну ойлойт.

4. **5000** Карагул атасына чүкөмдү 5000ге жеткирип бересиң дегени үчүн Тумаш мерген тоо-таш, токойдогу кийик аттуунун баарын атып түгөтөт.

LearningApps.org, umaigra – бул билим берүү үчүн иштелип чыккан онлайн платформалар, аудиторияны кеңири камтыганга мүмкүндүк берет. Бул программа мугалимдерге жана окуучуларга билимди ырааттуу жана кызыктуу түрдө үйрөнүүгө жардам берет. Биз төмөндө «Карагул», «Махабат» поэмаларын LearningApps.org, umaigra онлайн интерактивдүү платформалар менен иштелген үлгүлөрүн сунуштадык.

Umaigra - Алыкул Осмонов «Карагул» поэмасы. Мында биз платформадан 6-класстын окуучуларынын жаш өзгөчөлүгүнө туура келген «Аба саякаты» интерактивдүү оюндун үлгүсүн тандап алдык. Оюн учак менен саякаттоонун бардык этаптарын өз ичине камтыйт: билет сатып алуу, каттоо, бажы көзөмөлү, учуу, келүү.

Оюндун бир этабынан экинчи этабына өтүү үчүн эң аз дегенде 50% туура жооп берүү керек. «Билет» баскычында студент кассирдин суроолоруна жооп берип билет сатып алат. Каттоо этабында окуучу жүк аэробекетинен баштыктардын ичинен туура баштыктарды тандап алып, жүктөрүн текшерет. «Тесттен өтүү» баскычында окуучу туура эмес жооптору бар бардык объектилерди себетке сүйрөп салып тесттен өтөт. Учуу фазасында окуучу туура жооп менен булуттун арасынан учуу үчүн учакты башкарууга аракет кылат. Ар бир туура жооп учактын ылдамдыгын бир аз жогорулатат. Келүү баскычында окуучу конвейерден арабага туура баштыктарды сүйрөп, жүктөрүн алат. Же болбосо окуучулар саякат үчүн багыт тандай алышат. «Аба саякаты» интерактивдүү оюнда берилген тапшырмаларды

жайгаштырууга Ооба/Жок, бир жоопту тандаңыз көнүгүүсү каралган. Анын ичинен биз «Карагул» поэмасы боюнча түзүлгөн тапшырманы Ооба/Жок үлгүсүнө салдык.

1. «Карагул» поэмасынын башкы каарманы Тумаш мерген болгон.

Ооба +

Жок

2.Калыгул Тумаш мергендин жалгыз уулу болгон.

Ооба +

Жок

3. Тумаш мерген аңчылык кылып жүргөндө жолуккан белгисиз кемпирдин сөзүнө кулак салып, аңчылык кылууну токтотот.

Ооба

Жок +

4. Карагул атасына чүкөм үч миң эмес, беш миң болсун деп ыйлайт.

Ооба +

Жок

5. Тумаш мерген өз баласын кийиктин баласына окшоштуруп атып алгандан кийин мергенчиликти токтотот.

Ооба

Жок+

6. Тумаш мерген өз баласын кийиктин баласына окшоштуруп атып алат.

Ооба +

Жок

6. Поэмада Карагул 15 жашта деп айтылат.

Ооба

Жок+

8. Тумаш мерген эне кийиктин баласына боору ачып атпай коет.

Ооба

Жок+

9. Поэмада Тумаш мерген 85ке чыкканда мергенчилигин таштайт.

Ооба

Жок+

Сүрөт «Аба саякаты» интерактивдүү оюндун шилтемеси:

<https://www.umapalata.com/zexpo/game.html?LANG=RU&idGames=132461>

LearningApps.org электрондук платформадан «Сөздөрдү туура» интерактивдүү оюнун тандап алдык. Колдонмо талаасы (2ден 4 топко чейин) фон сүрөттөр же текст болушу мүмкүн. Ар бир элемент тиешелүү талаага берилиши керек.

Алыкул Осмоновдун «Махабат» поэмасы жана «Майдын түнү» поэмаларындагы каармандар, темалар, таяныч сөздөрдү алып, окуучуларга туура жайгаштыруу интерактивдүү доска аркылуу жалпы берилди. Мугалим алгач окуучуларга акындын эки поэмасына тиешелүү негизги темаларды каармандардын аттарын экранга чыгарып, колдонмо талаасында жайгашкан тиешелүү акындын поэмаларына туура жайгаштырууну айтат.

«Махабат» поэмасы

камчы

махабаттын күчү

канжар

Касым

Күлшайы

«Майдын түнү» поэмасы

кызганыч

мекенге кызмат кылуу

Баян

Бүбүшжан

жарадар болуу

Алыкул Осмоновдун класстан сырткаркы окууга сунуш кылынган VI класста «Карагул» поэмасы, IX класста «Махабат» поэмалары боюнча түзүлгөн тапшырмалар «Аба саякаты», «Ооба/Жок» үлгүсүнө салынып жасалган соң, мугалим интерактивдүү доска аркылуу жалпы аткаруудан сырткары, интерактивдүү көнүгүүнүн шилтемесин окуучуларга үй тапшырма катары жөнөтүп коет [4,94-101-б].

Орто мектептерде класстан сырткаркы окутууга сунуш кылынган чыгармалардын мазмунуна негизделип, окуу фильмдерин тартуу, мультимедия жана визуалдык технологиялары аркылуу түзүлгөн интерактивдүү тапшырмалардын топтомун ютуб ж.б. интернет айдычына жайгаштыруу керек. Азыркы техниканын өнүккөн заманында булардын мааниси, бала турмушундагы ролу күндөн күнгө өсүп баратканы ар кимибиз үчүн түшүнүктүү. Акын-жазуучулардын портреттерине, өмүр баянын чагылдырган сүрөт альбомдоруна, слайддарга, адабий чыгармалар боюнча иллюстрацияларга адабият мугалими жана азыркы мектеп муктаж болуп турат. Демек, жогорудагы биз сунуштаган технологияларды сабакта колдонуу, аларды мектеп тажрыйбасында пайдалануу – учурдун талабы.

Адабияттар

1. Кыргыз адабиятынын программасы: Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын V–XI класстары үчүн [Текст] /-Б., 2018. 45-б.
2. Түзүүчү: Кожомбердиев Т. Көл толкуну: тандалган ырлар жана поэмалар [Текст]: / Түзүүчү: Т. Кожомбердиев.-Б., 2010. – 265-266-б.
3. Муратов А. Окутуунун жаңы технологиялары [Текст]: /А.Муратов, К.Акматов.-Б., 2019. – 20-21-бб.
4. Сакиева С.С., Байиева, Б. А., Алиева Р.А. Адабий окууда окуу жана түшүнүнү үйрөтүүнүн технологиялары / ЖАМУнун жарчысы.-№2(51).-2022. – 94-101-бб.
5. Сакиева, С. С. Адабий окууда окуу жана түшүнүнү үйрөтүүнүн технологиялары / С. С. Сакиева, Р. А. Алиева, Б. А. Байиева // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2022. – No. 2(51). – Р. 94-101. – EDN JLDFWP.